

БОЛОЧОК МУГАЛИМДИН ЛИНГВОДИДАКТИКАЛЫК
КОМПЕТЕНТТҮҮЛҮГҮН КАЛЫПТАНДЫРУУНУН ПЕДАГОГИКАЛЫК
ТЕОРИЯДАГЫ ЖАНА ПРАКТИКАДАГЫ АБАЛЫ

Жолдошбаева Ыкыбал Капаровна, п.и.к., доцент
ykybal20@mail.ru

Аттокурова Мөөркан Махаматжановна,
окутуучу

Исраилова Малика Рахманалиевна, окутуучу
Б.Осмонов атындагы ЖАМУ, Жалал-Абад
шаары, Кыргыз Республикасы

Аннотация: Лингводидактикалык компетенттүүлүк предметтен тышкары мүнөзгө ээ болгондуктан, ал предметтик деңгээлдеги (филологиялык, коммуникативдүү, маданияттар аралык) компетенциялардын топтому аркылуу өзүнүн ишмердүүлүк функциясын ишке ашыра алат жана кесиптик компетенттүүлүгүнүн өзөгүнүн калыптанышына өзгөчө таасир бере аларын белгилемекчибиз.

Түйүндүү сөздөр: субъективдүү, педагогика, практика, мезгилдин талабы, каталар, ишмердүүлүк, багыт, камсыздоо, акыйкат.

ФОРМИРОВАНИЕ ЛИНГВОДИДАКТИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩЕГО
УЧИТЕЛЯ В ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ТЕОРИИ И ПРАКТИКЕ

Жолдошбаева Ыкыбал Капаровна, к.п.н., доцент
ykybal20@mail.ru

Аттокурова Мөөркан Махаматжановна,
преподаватель

Исраилова Малика Рахманалиевна,
преподаватель

ЖАГУ имени Б.Осмонова, г.Жалал-Абад,
Кыргызская Республика

Аннотация: Поскольку лингводидактическая компетентность имеет внеаудиторный характер, она может реализовать свою деятельностьную функцию через совокупность предметно-уровневых (филологических, коммуникативных, межкультурных) компетенций и оказывать особое влияние на формирование ядра профессиональной компетентности.

Ключевые слова: субъект, педагогика, практика, требование времени, ошибки, деятельность, направление, обеспечение, справедливость

FORMATION OF THE LINGUODIDACTIC COMPETENCE OF THE FUTURE TEACHER
IN PEDAGOGICAL THEORY AND PRACTICE

Zholdoshbaeva Ykybal Kaparovna, cand. of ped.
science, associate prof.

ykybal20@mail.ru

Attorova Moorkan Mahamatjanovna, lecturer

Israilova Malika Rahmanalievna, lecturer

JASU named after B.Osmonov, Jalal-Abad city,
Kyrgyz Republic

Annotation: Since linguodidactic competence is of an extracurricular nature, it can realize its activity function through a set of subject-level (philological, communicative, intercultural) competencies and have a special influence on the formation of the core of professional competence.

Keywords: *subject, pedagogy, practice, requirement of time, mistakes, activity, direction, provision, justice*

XXI кылымда Дүйнөлүк жана Европалык стандарттарга ылайык билим берүү - мезгилдин талабы катары эске алынып, илим менен техниканын өсүп өнүккөндүгүнө чоң маани берилип, болочок мугалимдин кесиптик, анын ичинде лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруу проблемасына азыркы заманда өзгөчө көңүл бурулууда.

Объективдүү жана субъективдүү себептердин натыйжасында азыркы мезгилдин айрым мугалимдердин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн талкулоого алганда бир нече мүчүлүштүктөр тилекке каршы учурабай койбойт. Мисалы: айрым мугалимдер мектептик окуу программаларын жакшы билип, туура багыт алып колдоно алышпайт, окутуу процессинин маңызын анча түшүнө алышпайт, педагогикалык ишмердүүлүккө чыгармачыл мамиле жасоо компетенциялары калыптанбай, коммуникативдүүлүгү, өсүп өнүкпөгөндүгү, фонетикалык жактан сүйлөө сөзү жетишерлик жасалбагандыгы байкалат ж.б. ушу сыяктуу кемчиликтери бар экенин айта кетишибиз керек.

Болочок мугалимдин негизги милдети болуп, өзүнүн мугалимдик жарамдуулугун сапаттуу жана максаттуу иш жүзүнө ашырышы керек деп ойлойбуз. Азыркы замандын талабынын негизинде болочок мугалим чет тилин иш жүзүндө билүү менен бирге, лексикалык, грамматикалык, угуу жана сүйлөө жөндөмдүүлүктөрүн калыптандыруу менен бирге, диалог жана монолог түзүп жана аны педагогикалык процессте колдоно билиши керек. Бул талаптын негизинде көп компетенциялар жатарын орус окумуштуусу О.А.Донских белгилеген, анын айтымы боюнча: “Азыркы студент, болочокто сапаттуу адис катары чет тилде окуп, окуганын жалпылап, командада иш алып барып, оозеки жана жазуу түрүндө сүйлөй турган компетенцияларга ээ болуп, болочоктогу кесиптик милдеттерге кызыгуусун арттырышы керек” [58, 36-б]. - деп белгилелеп кеткен Бул иш аракет лингводидактикалык компетенттүүлүктү калыптандыруунун бир түрү болуп кала бермекчи.

Жогорку педагогикалык окуу жайларында мугалимдик кесипке даярдоодо социалдык шарттарын эске алуу зарылдыгын көп окумуштуулар белгилешкен: Н.А. Асипова, О.А. Донских, Н.К. Дюшеева, В.А. Слостенин, Л.С. Подымова, Е. Г. Тарева [21,58,61,139,147] ж.б. Бул жерде биз белгилеп кетишибиз керек, бул иш карама-каршылыктардын ачылышында өсүп бара жаткандыгы менен айырмаланып жатат: мамлекеттик социалдык талап болочок мугалимди кесиптик даярдыгын компетенттүү мамиленин негизинде камсыз кылуу. Алардын педагогикалык билим алуу көрсөткүчтөрү да өтө эле төмөн, айрым абитуриенттер мектепте немец тилинен, англис тилинен оозеки экзамен тапшырбай калгандары кийинки өсүп өнүгүүшүнө терс таасирин берерин да өкүнүү менен белгилешебиз керек.

Болочок мугалим психология илиминин мыйзам ченемдүүлүктөрүн жакшы өздөштүрүшү керек. Аталган илимден алган компетенциялар болочок мугалимдин кесипке даярдануусунда кош функционалдуу мааниге ээ. Англис тилин билүү компетенциясы болочок мугалимдин өнүгүүсүнө, үйрөнүп жаткан кесибинин өнүгүүсүнө өбөлгө түзмөкчү. Негизинен педагогикалык кесипке даярдоо процесси болочок мугалимден психологиялык-педагогикалык илимдердин негиздерин билүүнү талап кылат. Ошону менен бирге бүгүнкү студент, эртеңки мугалим, инсан катары да бир нече милдеттерди аткарууга даяр болушу керек:

1. коммуникативдүүлүк милдет - ар бир адам менен, мугалим жана окуучу бири-бири менен ой бөлүшүү, баарлашуу аркылуу коммуникация түзүү;
2. когнитивдик милдет, бул милдет үйрөнүп – билүүчүлүктүү талап кылат;
3. маалымат - кабарлоочу милдет б.а. аалам жөнүндө маалыматты алуу;

Жогоруда аталган милдеттерди аткаруу үчүн болочок мугалим сөзсүз түрдө жогоруда аталган милдеттердин психологиялык-педагогикалык негиздерин билиши керек.

Педагогика багытында окуган студенттер чет тилин үйрөнүүдө ал тилдин лингводидактикалык өзгөчөлүгүн эске алып, өзүнүн психологиялык-педагогикалык даярдыгына да көңүлдөрүн бурушу зарыл. Биз бул багытта болочок мугалимдин компетенттүүлүгүнүн маңызын анализдөөдө эки блокко бөлүп карасак болот. Алар төмөнкүчө:

1. Педагогика жана психология жөнүндөгү билим компетенциялары.

2. Психология, педагогика, кибернетика ж.б. заманбап илимдер аркылуу педагогикалык ишмердүүлүк жөнүндөгү билим компетенциялары.

Аталган компетенциялар өзүнчө эки блок болуп бөлүнгөнү менен бири-бири менен ажырагыс байланышта. Бири-бирисиз өнүгө алышпайт. Бирин-бири толуктап турат десек жаңылышпайбыз.

Бири-бирине ажырагыс карым-катнаштын негизинде мугалимдин коммуникативдик ишмердүүлүгү ишке ашат жана анын 3 аспектиси бар: үйрөтүүчү, тарбиялоочу жана өнүктүрүүчү. Болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруу процессинде жогорудагы аспектилерге өзгөчө маани берилиши керек. Негизинен болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандырууда төмөнкү компетенцияларынын таасирлери педагогикалык мүнөзгө ээ экендигин белгилей кетишибиз зарыл: болочок кесибине, ишине болгон чыгармачылык мамиле жасоо, кесиптик ишмердүүлүктү алып барууда изилденүүчү багытты колдонуу компетенциясы, өз алдынча өсүп өнүгүүгө маани берүү жана демилгелүү болуу компетенциялары ж.б.у.с. Лингводидактикалык компетенттүүлүк предметтен тышкаркы мүнөзгө ээ болгондуктан, ал өзүнө коммуникативдик, маданият аралык, филологиялык компетенциялардын интегралдуу жыйындысын камтып, мугалимдик кесиптик компетенттүүлүктүн өзөгүн түзөт.

Кыргызстан Болондук процесске киргенден баштап жогоруда аталган компетенциялардын мааниси актуалдуу болууда, анткени жалпы европалык документтерде (Lisbon European Council. Presidency Conclusions 2000) көп маданияттуу инсанга багытталган билим беруу максатында аталган компетенциялардын топтому эл аралык мааниге ээ.

Коммуникативдүү компетенцияларды калыптандыруу проблемасы өткөн кылымдын экинчи жарымында каралган, бирок азыр болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандырууда аталган компетенциянын мааниси зор.

Болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандырууда анын жеке коммуникативдүү компетенциялары калыптанышы зарыл. Бул процесс ишке ашыш үчүн:

1. Студенттер болочок мугалим катары тилди үйрөтүүнүн жаңы ыкмаларын билиши зарыл.

2. Жалпы кесиптик компетенттүүлүгүнүн практикалык жактарын жакшы үйрөнүүгө тийиш.

3. Кесиптик ишмердүүлүктү ишке ашырыш үчүн – оптималдуу мүнөздөгү билимдерге ээ болуп, окуучусунун инсан катары психологиялык жактан калыптанышын толук билиши керек.

4. Коллектив, группа, жана жекеме жеке “Мугалим+окуучу” иштөө, карым-катнаш түзүү формаларын өздөштүрүшү зарыл.

Жогоруда аталган багыттар болочок мугалимди даярдоо процессинде системалуу агым катары колдонулушу зарыл. Анын маңызында максаттуу чыгармачылыктын түзүлүшү орун алышы зарыл. Болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандырууда алардын коммуникативдик ишмердүүлүгү чыгармачыл мамилени негизинде ашышы керек. Бирок, болочок мугалимдин

лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандырууда биз, биринчи иретте кесиптик жактан даярдыгынын максаттарын эсепке алышыбыз керек жана тил билүү компетенциясынын өсүп-өнүгүшүнө көңүл бурулушу зарыл. Бул аталган компетенциялардын негизинде көп кесиптик мааниге ээ түшүнүктөр жатат: сабакка керектүү окуу материалдарды табуу, сабактын план-конспектисин түзүү, сабактарга анализ жасоо, сабакка берилген убакытты туура колдонуу, өз кесибинин устаты болуу ж.б. Бул жерде болочок мугалим болочок окуучусуна карата да көп кесиптик маанидеги түшүнүктөргө ээ болусу калыптанат: аны(окуучусун) сыйлоо, сүйүү, өсүп-өнүктүрүү, байытуу ж.б.у.с.

Болочок мугалим кесиптик багытта өздөштүрүп жаткан коммуникативдүү компетенциялардын топтомунун калыптандырылышы башка чет тилди же тилдерди татыктуу үйрөнүүдө да өтө маанилүү, анткени аталган билгичтер аркылуу болочок мугалимдик кесипке карата көп мүмкүнчүлүктөргө жол ачылат, биринчиден, студенттердин болочок мугалим катары сөздүк түрдө эске тутуусу бекемделет, сөз байлыгы өсөт, педагогикалык багыттагы сөз байлыгы өсөт, көп сөз үйрөнүп, ар бир сөздүн семантикалык маанисине көңүлү бурулат жана жалпы кесиптик компетенттүүлүгү жогорулайт.

Лингводидактикалык компетенттүүлүк предметтен тышкаркы мүнөзгө ээ болгондуктан, ал предметтик деңгээлдеги (филологиялык, коммуникативдүү, маданияттар аралык) компетенциялардын топтому аркылуу өзүнүн ишмердүүлүк функциясын ишке ашыра алат жана кесиптик компетенттүүлүгүнүн өзөгүнүн калыптанышына өзгөчө таасир бере аларын белгилемекчибиз.

Лингводидактикалык компетенттүүлүктүн мааниси өзгөчө статуска ээ, ал атайын кесиптик маанидеги компетенциялардын системасын өзүнүн түзүлүшүндө интеграциялайт. Алардын айрымдарын атап кетсек: өзүнүн кесиптик ишмердүүлүгүн уюштура билүү, өзүнүн өсүп өнүгүү деңгээлинин жеке жетишкендиктерин жетектөө, мугалим катары көп сапаттарга ээ болуу креативдүү, демилгелүү болуу, окуучусуна карата педагогикалык кызматташтыкка даяр болуу жана башка ушул сыяктуу кесиптик компетенциялардын калыптанышына өбөлгө түзөөрү талашсыз. Окумуштуулар Е.Н.Соловова, О.А.Симонова, Э.Безукладников ж.б. педагогикалык багыттагы даярдала турган болочок адистин атайын компетенцияларынын курамына: филологиялык компетенция, коммуникативдүү, маданияттар аралык компетенциялар кирет деп белгилешкен. Азыркы үчүнчү муундагы компетенттүү мамилени негизиндетүзүлгөн мамлекеттик стандарттардын талаптарын эске алып, биз маданият аралык компетенциялардын интегралдуу жыйындысын төмөнкү компетенциялар түзөт деп белгилемекчибиз: [137,143,27].

- инсандар аралык, кесиптик карым катнашта толеранттуу мамиле түзөө билүү компетенция(СИМК-1);

- көп маданияттуу инсандарды калыптандырууда реалдуу окутуу жагдайларды түзөө билүү компетенция (КК-1) ж.б.у.с.

Жогорку окуу жайларда чет тили сабактары аркылуу болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандырууда негизги өнүгүү куралы катары өзгөчө тапшырмалар түзөт десек жаңылышпайбыз.

Жогорку окуу жайлардын окутуучулары өзгөчө тапшырмаларды түзүү процессинде баарынан мурда студенттердин психологиялык закон-ченемдүүлүктөрүн, жаш өзгөчөлүктөрүн, болочоктогу кесиптик багытын эске алышы зарыл. Андан тышкары студенттик мезгилге тийиштүү, өзгөчө компетенциялардын (жаңы билимге умтулуусу, окууга болгон активдүүлүгү ж.б.) калыптанышы эске алынышы керек.

ЖОЖдо аталган кубулуштар эске алынып, төмөнкү лингводидактикалык компетенттүүлүктүн негизин түзгөн компетенцияларды калыптандырууга багыт алышыбыз керек:

1. Студенттердин инсандар жана маданияттар аралык, мамилелерди түзүү жөнүндө компетенциялары.

2. Студенттердин болочок кесиби менен байланышкан ишмердүүлүктөрү жөнүндө компетенциялары.

3. Педагогикалык, эл аралык, маданият аралык баарлашуу жөнүндө компетенциялары.

Мына ушулардын негизинде кесиптик компетенттүүлүктүн өзөгү калыптанышы керек. Андан тышкары мугалим менен окуучунун ортосунда өз ара байланыштар аркылуу коммуниативдүү компетенциялар калыптанышы тийиш. Эгерде жогорудагы аталгандай өз ара баарлашууда кандайдыр бир психологиялык тоскоол бар болсо, студенттердин болочок мугалим катары кесиптик калыптануусу да татаалдашат. Ал тоскоолдуктарды жоюунун шарттарын изилдешкен А.А.Леонтьев жана В.Кан Калик окумуштуулардын сунуштары бар болгонуна карабастан, биз чет тилин кенен, жакшы үйрөнүүнү педагогикалык багыта окуган студенттерден талапташыбыз керек [96,74].

Чет тилдерди жакшы билген адистер башкалардан өздөрүнүн ишмердүүлүгү, ийкемдүүлүгү менен айырмаланып турушат. Ошондуктан чет тилдерди билүү компетенция менен байланышкан компетенциялардын топтому (лингводидактикалык) болочок мугалимдин кесиптик компетенттүүлүгүн калыптандыруусуна шарт түзөт деп белгилемекчибиз жана азыркы замандын максатына ылайык болгондугун айтышыбыз керек.

Лингводидактикалык компетенттүүлүк “предметтен тышкаркы мүнөзгө ээ болгондуктан” ал предметтик деңгээлдеги (коммуникативдүү, маданияттар аралык жана филологиялык) компетенциялардын топтому аркылуу өзүнүн ишмердүү функциясын ишке ашыра алат жана кесиптик компетенттүүлүктүн калыптанышына өзгөчө таасир бере аларын белгилемекчибиз.

Колдонулган адабияттар

1. Асипова, Н.А. Компетентностный подход к подготовке педагогических кадров [Текст] / Н.А. Асипова // Вестн. ОШГУ. – 2006. – № 1/2. – С. 184-188.
2. Бекбоев, И.Б. Инсанга багытап окутуу технологиясынын теориялык жана практикалык маселелери [Текст] / И.Б. Бекбоев. – Бишкек: Педагогика века, 2004. – 384 б
3. Доманский, Е.В. Рефлексивное обучение в подготовке учителя [Текст] / Е.В. Доманский // Педагогика. – 2009. – № 3. – С. 74-79.
4. Кан-Калик, В.А. Учителю о педагогическом общении [Текст]: кн. для учителя / В.А. Кан-Калик. – М.: Просвещение, 1987. – 190 с.
5. Леонтьев, А.А. Педагогическое общение [Текст] / А.А. Леонтьев. – М.: Наука, 1979. – 268 с
6. Жолдошбаева, Ы. Болочок мугалимдердин атайын кесиптик компетенттүүлүгүн калыптандыруунун педагогикалык шарттары [Текст] / Ы. Жолдошбаева // Вестн. Кырг. нац. ун-та им. Ж. Баласагына. – 2013. – Вып. 4. – С. 339-342.
7. Мамбетакунов, Э.М. Методология и качество педагогических исследований [Текст] / Э.М. Мамбетакунов. – Бишкек: [Б.и.], 2010. – 304 с.